

Teorie závislostí – nový předmět v doktorském studiu adiktologie

Karel D. Riegel, Miroslav Barták, Kamil Kalina

e-mail | karel.riegel@lf1.cuni.cz

Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze

Předmět Teorie závislostí / Addiction Theories (AT) je další v řadě nových předmětů pro doktorské studenty adiktologie na Klinice adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze. Předmět si klade za cíl ověřit schopnost studentů kriticky hodnotit a aplikovat relevantní teorie závislostí jakožto základní stavební kameny pro přípravu výzkumných projektů v oblasti klinické adiktologie a veřejného zdraví.

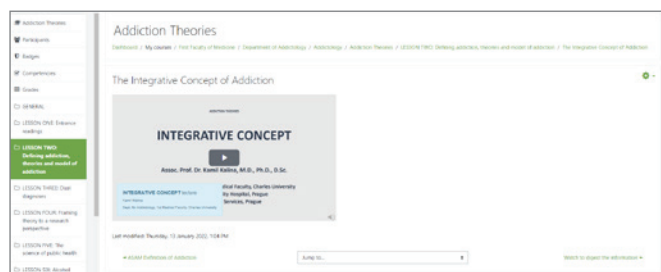
Přestože je adiktologie oborem, který cílí především na praxi, předpokladem „dobré praxe“ jsou znalosti podložené relevantní teorií. Tato skutečnost bezesporu platí nejen v oblasti aplikované adiktologie, nýbrž i v adiktologickém výzkumu. Dosavadní zkušenost však ukazuje, že převážná většina absolventů pregraduálních studijních programů v adiktologii se s teoriemi a modely závislostí během studia seznámila buď jen okrajově, nebo vůbec. Uvážíme-li, že do postgraduálního studia adiktologie nastupují také absolventi jiných pregraduálních oborů, stává se předmět AT esenciální komponentou pro porozumění základům uvažování o problematice závislostních poruch. Svým rozsahem však aspiruje výš než jen na doplnění znalostních mezer z pregraduálního studia, neboť cílí na facilitaci samostatného uvažování studentů, rozvoj kritického myšlení a aplikaci teoretických konceptů a modelů do vlastních doktorských projektů.

Předmět AT je koncipován jako fúze dvou linií, v nichž se teorie závislostí uplatňují a jež jsou etablovanými proudy bádání na půdě Kliniky adiktologie. První linií je oblast klinické adiktologie, druhou linií je veřejné zdraví. Pomocí e-learningové platformy Moodle 2, kombinující samostudium s online prezentacemi a přímou výukou, jsou studenti provázáni relevantními kapitolami z obou oblastí. Navzdory omezenému kontaktu tváří v tvář je student s vyučujícím v pravidelném kontaktu, který je možný odkudkoli, kde mají oba stabilní připojení k internetu. Studenti tak dostávají zpětnou vazbu k plnění svých úkolů v relativně krátké době od vypracování, což jim dává dostatek času pro případné revize. Splnění všech dílčích úkolů z linie klinické adiktologie je prerekvizitou k postupu do linie veřejného zdraví. Obě linie jsou následně zakončeny dvěma nezávislými kolokvii, v nichž má stu-

dent mj. prezentovat a obhájit návrh svého doktorského projektu s akcentem na relevantní teorie závislostí, na jejichž základě staví svůj výzkumný design.

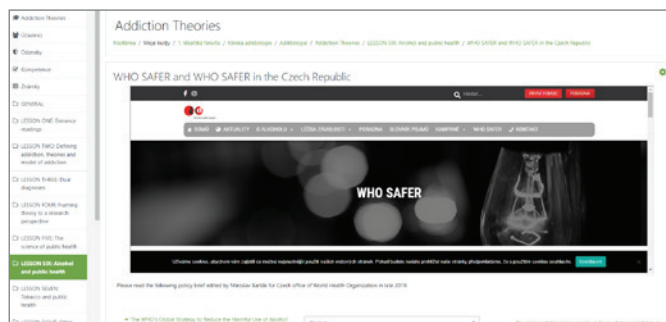
KLINICKÁ ADIKTOLOGIE

Zahrnuje celkem čtyři témata s důrazem na vyvážený poměr mezi teorií a klinicko-výzkumnou praxí. V první lekci se student formou samostudia zevrubně seznamuje s teoriemi a modely závislostí pro komplexní orientaci v dané problematice. Ta je následně ověřena úvodním kvízem a dále rozvíjena několika texty z dílny National Institute on Drug Abuse, fokusovanými např. na problematiku neurobiologie, genetiky či epigenetiky závislostí. V druhé lekci jsou studenti samostudiem, online prezentací (obrázek 1) a ilustračním videem vedeni k hlubšímu porozumění významu komprehensivního vnímání závislostí v integrativním bio-psycho-socio-spirituálním paradigmatu. Následně jsou vyzváni k vytvoření své vlastní komprehensivní teorie závislostí. Ve třetí lekci je hlavní snahou zvyšování povědomí studentů o problematice duálních diagnóz v adiktologii a facilitace jejich kritického myšlení.

Obrázek 1 | Kurz na platformě Moodle 2

Opět se jedná o tzv. blended learnig přístup, kombinující samostudium s online prezentacemi, avšak v této lekci je student poprvé veden k samostatné práci s odbornými texty. Jeho úkolem je vybrat si dvě zahraniční studie z databáze PubMed, které se zabývají stejným typem komorbidní diagnózy u pacientů se závislostí (např. ADHD), ale z jiného úhlu pohledu. Tyto rozdílné perspektivy má

Obrázek 2 | Iniciativa SAFER

následně diskutovat a obohatit svým názorem v závěrečném resumé. V závěrečné čtvrté lekci jde již o praktickou implementaci relevantních teorií a modelů závislosti do vlastních výzkumných designů doktorských projektů. Na základě ilustrativní online prezentace je úkolem studentů zamyslet se, jaká teorie tvoří základ jimi zamýšleného bádání, a tuto teorii by měli být následně schopni reflektovat ve volbě metodologických postupů. Prezentace výzkumných designů a jejich obhajoba pak tvoří ústřední část závěrečného kolokvia z linie věnované klinické adiktologii.

VEŘEJNÉ ZDRAVÍ

Jak při jedné příležitosti uvedl významný představitel oboru veřejného zdraví docent Ctibor Drbal, nejlepším překladem spojení public health do češtiny je public health. Díky tomu, že stejně jako první část kurzu, je i druhá část připravena v angličtině, jakékoliv problémy anglického překladu odpadají a zajímavé úvahy lze vést na jiná témata. Výběr „adiktologických témat“ pro část kurzu věnovanou veřejnému zdraví se opíral o chvalně známou zásadní publikaci oboru veřejného zdraví – Oxford Textbook of Public Health. V rámci této části kurzu jsou tak nabídnuty mimo nutný a neopominutelný základní vhled do disciplíny také konkrétní otázky disciplíny ve vztahu k jednotlivým návykovým látkám s tím, že výběr není jistě úplný a například behaviorální závislosti jsou představeny ve větší stručnosti než témata, která souvisí s alkoholem, tabákem a dalšími návykovými látkami.

Co se týče alkoholu, vychází pojetí z významných publikací, které se věnují tématu alkoholu a veřejného zdraví z pohledu epidemiologie, ale také z pohledu poškození zdraví a veřejné politiky ve vztahu k alkoholu. V rámci lekce jsou prezentovány zásadní poznatky, například velmi známý článek autorů Rooma, Babora a Rehma. Lepší úvod do studia návykových látek a veřejného zdraví si tak snad ani nelze představit. Téma alkoholu je propracováno rovněž s ohledem na zásadní dokumenty na mezinárodní úrovni s akcentem na soudobé strategie, jakými je například iniciativa Světové zdravotnické organizace SAFER (obrázek 2), která se zaměřuje na témata užívání alkoholu a jeho dostupnosti, na téma řízení a alkoholu, dostupnosti alkoholu a dostupnosti systému péče (léčby), omezení reklamy a marketingu alkoholu a v neposlední řadě na téma zdanění alkoholu a dalších opatření v oblasti ceny alkoholických nápojů.

Dalším zásadním tématem je otázka vztahu veřejného zdraví a tabáku. Tabák byl dlouho považován za největšího nepřítele veřejného zdraví. Minimálně v České republice byl z tohoto pomyslného a nechvalného prvního místa sesazen obezitou, nicméně se stále bohužel drží na druhém místě. Mimo epidemiologické perspektivy je významná část této kapitoly vzdělávání doktorandek a doktorandů zaměřena na téma Rámcové úmluvy o kontrole tabáku. Stejně jako u předchozího tématu je tak otázka veřejnozdravotních souvislostí tabáku probírána nejen z epidemiologické, ale také veřejně politické perspektivy.

Posledním koncentrovaným tématem této části kurzu jsou další návykové látky a také veřejnozdravotní souvislosti behaviorálních závislostí. Zde je pozornost věnována jak celkově veřejnozdravotnímu pojetí tzv. světového problému s nelegálními návykovými látkami, tak ve větším detailu například tématu veřejnozdravotních souvislostí užívání konopí. V dnešní době také nelze vynechat behaviorální závislosti, jakými jsou závislost na hře nebo internetu.

Co se týče požadavků na studenty, je to mimo čtení a aktivní zapojení do diskuse také plnění úkolů s tím, že studující jsou žádáni, aby se zamysleli nad veřejnozdravotními aspekty v rámci své připravované disertační práce, dále pak různé kvízy, které ověřují jak pozornost studujících při čtení textů, tak i porozumění širším souvislostem, což je u tématu veřejného zdraví a návykových látek a behaviorálních závislostí zásadní.

ZÁVĚR

Veřejné zdraví se ve svém novodobém konstituování zpočátku věnovalo zejména tématu infekčních onemocnění, zájem o téma závislosti je pozdější. Na druhou stranu public health přineslo do adiktologie řadu témat a metod, od veřejnozdravotního konceptu harm reduction jako pragmatické veřejnozdravotní strategie, která se zaměřuje na všechny podstatné aspekty veřejného zdraví, až po nejrozličnější veřejnozdravotní intervence. Širokospektrální záběr veřejného zdraví se tak v mnohém překrývá či doplňuje s tématy a intervencemi z oblasti klinické adiktologie. Věříme proto, že spojení obou částí v rámci předmětu AT je opodstatněné, neboť může studentům na doktorské úrovni pomoci uvažovat o plánovaných disertačních projektech komplexnějším způsobem než úzce fokusovanou optikou na primární oblast jejich výzkumného zájmu.

Předmět vznikl v rámci inovace doktorského studijního programu adiktologie realizované s podporou Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání jako součást projektu „Modernizace doktorského studijního programu oboru adiktologie v oblastech výzkumu prevence a léčby závislostního chování“, reg. číslo CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_018/0002489.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY